

DESETI FINALNI IZVEŠTAJ EU I POZICIJA SRBIJE

Dragan Bogojević¹, Slobodan Lazović²
¹Alcatel Pupin Jugoslavija d.o.o.u Beogradu,
²Saobraćajni fakultet u Beogradu

Sadržaj: *Deseti finalni izveštaj bavi se implementacijom novog regulatornog okvira za elektronske komunikacije (ranije telekomunikacije u Evropi. Izveštaj je fokusiran na razvoj tržišta i obuhvata prvi put 25 zemalja Evropske Unije. Analiziraju se tržišni razvoj mobilnih servisa, servisa širokopolasnog Interneta, fiksne telefonije i interkonekcije. Daje se i pregled uspešnosti uvođenja novog regulatornog okvira. Koristeći ovaj izveštaj, najnoviju metodologiju EU, u ovom radu se daje i analiza tržišne razvijenosti i postojećeg regulatornog okvira u Srbiji.*

Ključne reči: *telekomunikacije, regulativa, tržište, Evropska Unija, Srbija*

1. Uvod

U ostvarenje Lisabonske vizije o evropskoj ekonomiji baziranoj na znanju, vitalnu ulogu igra sektor elektronskih telekomunikacija, kako u skoro svim drugim ekonomskim aktivnostima, tako i kao potencijalni pokretač radne produktivnosti. Jedan posebno važan činilac za postizanje ovih ciljeva, istaknut u mnogim zaključcima Evropskog Saveta, je implementacija novog EU regulatornog okvira za elektronske komunikacije [1]. Implementacija treba da obezbediti tehnološki neutralne regulatorne principe, koji će, kada budu u potpunosti primenjeni u zemljama članicama, dovesti i do novih vrednosti i mogućnosti izbora kod korisnika. Optimalni vremenski okvir za implementaciju je kratak i kritičan i iznosi maksimalno dve godine.

Implementacija EU regulatornog okvira snažno je promovisana kroz Deseti finalni izveštaj [2], urađen u saradnji Evropske Komisije sa regulatornim telima zemalja članica, a tamo gde je bilo potrebno i kroz prekršajne procedure pokrenute protiv onih koji su se oglašili o regulatorne direktive. On je fokusiran na razvoj tržišta, istrajavanju na glavnim regulatorskim pitanjima i prvi put je obuhvatio 25 zemalja članica Evropske Unije (EU 25). Podaci situacija u regulativi se generalno odnosi na kraj 2004. godine.

Na drugoj strani, u Srbiji, proces razvoja tržišta elektronskih komunikacija i primene nacionalne regulative tek započinje 2005. godine. Nakon usvajanja Zakona o telekomunikacijama 2003. i početka rada Agencije 2005. godine, nosioci politike i regulative suočavaju se sa puno zadataka i velikim kašnjenjem u odnosu na okruženje.

Zato poređenje sa EU 25 može da pomogne i u definisanju novih prioriteta, i da kroz iskustva drugih, ukaže na brži i efikasniji put razvoja nacionalnog tržišta i regulative.

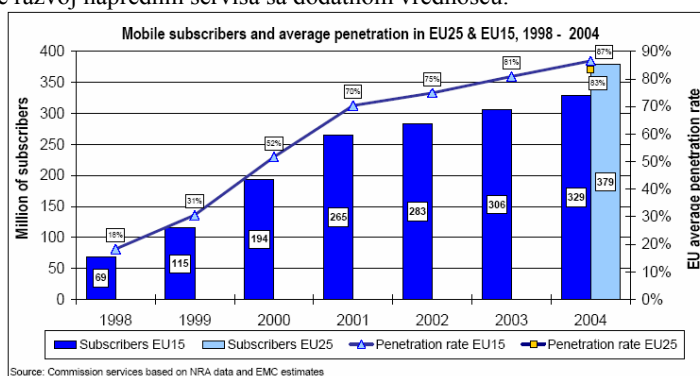
2. Tržišni razvoj elektronskih komunikacija u Evropskoj Uniji

Sektor usluga u oblasti elektronskih komunikacija karakteriše se pozitivnim rezultatima i poboljšanim perspektivama. Konkurencija je intenzivirana u većini tržišta, donoseći koristi za korisnike u smislu cena, kvaliteta i inovativnih servisa. Industrija, posebno sektor fiksne telefonije, oporavlja se od perioda smanjenja cena i redukcije dugova. Inovacije u mobilnu telefoniju i širokopojasnost i neka proširenja tradicionalnih fiksni servisa je vodila u rast. Globalan rast sektora, procenjen je na 4.6% za 2004. i stabilisan je u odnosu na 2001/2002. godinu i will outpace GDP proširenje za EU25. Najviše doprinose rastu servisi prenosa podataka i mobilni servisi čiji je rast 11,5% i 7% respektivno.

Navešćemo generalne trendove. Prvo, tradicionalna fiksna telefonija je smanjena u smislu vrednosti, jer uvećana konkurencija prisiljava na smanjenja cena. Drugo, širokopojasna penetracija se uvećava dramatično, podsticana nižim cenama i intenziviranjem konkurenciju u infrastrukturu jer novi učesnici započinju sve obimnija investiranja. Treće, mobilna penetracija nastavlja da se uvećava i, dok je glas još uvek dominantan, postoji evidencija rasta servisa prenosa podataka preko mobilnih telefona. 3G mreže i servisi su uvedeni u većini zemalja članica.

Mobilni servisi

Prihodi od mobilnih servisa premašili su one od fiksni servisa. Kontinuirani rast od 7% je dostignut u 2004, pokretan posebno od servisa prenosa podataka preko mobilne telefonije. Prosečna stopa penetracije je takođe nastavila da raste, i bila je 83% za EU 25; stopa za EU 15 je uvećana za 6 procenata i bila je 87%. Krajem 2004. bilo je više od 379 miliona mobilni korisnika. Razvoj mobilne telefonije u periodu 1998 – 2004. godine prikazan je na slici 1. Ključni pokretači budućeg rasta u mobilnom sektoru u EU biće razvoj napredni servisa sa dodatnom vrednošću.

Slika 1: Razvoj mobilne telefonije u Evropskoj Uniji, 1998 - 2004

Nekoliko pokazatelja sugerišu da se konkurencija u mobilnom sektoru uvećava. Prosečan tržišni udeo vodećih operatera smanjio se sa 46.6% 2003. godine na 43.2%

2004. godine. Portabilnost mobilnih brojeva, koji dozvoljava pretplatnicima da zadrže svoje brojeve kada prelaze sa jednog na drugog operatora, neprestano je uvećana. Rezultati su bili najuspješniji tamo gde je naplata za portiranje brojeva na relativno niskom nivou.

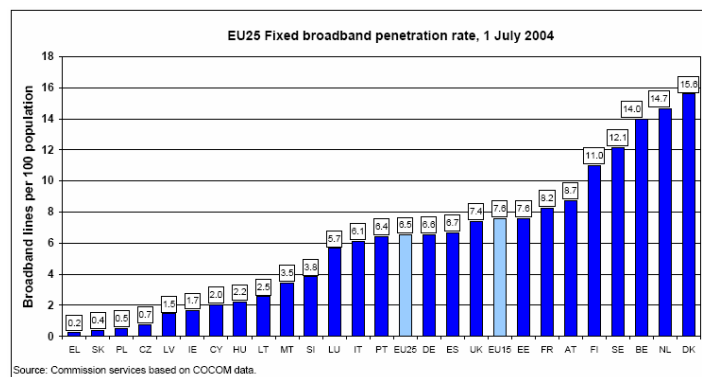
Postoji i smanjenje u cenama mobilne terminacije u mnogim zemljama EU, mada će, bez sumnje, slediti dalje redukcije zbog intervencije regulatornih agencija. Zabrinutost ostaje zbog visokih naplata međunarodnog rominga. Komisija je nastavila da istražuje primenu pravila konkurentnosti u veleprodaji međunarodnih roming tarifa naplaćivanih između mobilnih mrežnih operatora, i u julu 2004. objavila preliminarnu listu zemalja koje su prekršile član 82 Ugovora. Evropska regulatorska grupa (*European Regulators Group*) takođe ispituje međunarodni roming. Komisija je zahtevala od regulatora da kompletiraju analize tržišta i objave ko su prekršioci za terminaciju poziva i veleprodaju međunarodnog rominga.

Lansiranje servisa 3G

Početak rada mreža treće generacije mobilne telefonije (3G) je ubrzan u 2004; od 75 licenci 3G operatora, 30 nude komercijalne servise, i 21 su bili u predkomercijalnoj fazi. Procenjeno je da je 2004. bilo oko 2.6 miliona 3G pretplatnika u EU i da je u proseku postignuta pokrivenost stanovništva od najmanje 43%. Potpuni komercijalni razvoj se očekuje 2005. godine.

Širokopojasnost

Sektor širokopojsnih komunikacija je iskazao kontinualni rast, sa ukupnim brojem širokopojsnih linija koje su uvećane za više od 72%. U EU 25 je bilo na 29.6 miliona linija, što je predstavljalo 6.5% stanovništva, vrednost za EU 15 bila je 7,6%, u poređenju sa 4,5% 2003. godine. Rast je pokretan posebno uvećanjem pritiska konkrecije i željom fiksnih operatora da neutrališu eroziju prihoda od govorne telefonije. Udeo novih učesnika je 43.7%. Novi učesnici dele DSL tržište, tehnologiju koja sada ima 78% ukupnog širokopojsnog sektora. Međutim, u nekim zemljama, konkurencija u širokopojsnom pristupu je još uvek slaba, i komisija se obavezala da će aktivno monitorisati njen razvoj i intervenisati gde bude bilo potrebe.

Slika 2: EU25 širokopojsna penetracija, juli 2004.

Širokopoljaska penetracija varira značajno među zemljama članicama EU, pogledati Sliku 2. Generalno je najvišlja u onim zemljama gde postoji sposobna konkurencija u infrastrukturi preko kablova i drugih alternativnih mreža i preko odvezivanja lokalne petlje. Važi i obrnuto.

Odvezivanje lokalne petlje

Pažnje vredan trend bio je i uvećanje od 110% u odvezivanju lokalne petlje (potpuno odvezane i deljene linije) sa 1.8 m u julu 2003 na više od 3.8 miliona u EU 15 u julu 2004. Dva faktora su dovela do ovih rezultata: odlučujuća akcija regulatora, posebno u smislu cena, i u nekim zemljama, novi učesnici su započeli da investiraju u infrastrukturu.

Servisi fiksne telefonije

Uvećava se konkurencija i smanjuje udeo dominantnih operatora na tržištu. Za međugradske i međunarodne pozive 31% korisnika koriste alternativne operatore i 20% za lokalne. Uprkos kontinualanom smanjenju prihoda fiksnih operatora, postoji, prvi put posle određenog broja godina, uvećanje broja učesnika koji ulaze na tržište. Ova činjenica, kombinovana sa kontinualnim smanjenjem udela dominantnih operatora na tržištu, sugeriše da se nivo konkurencije na tržištu fiksne telefonije uvećava u zemljama EU. Cene su smanjene u nekim segmentima dominantni operatori nude mnogo raznovrsnije tarifne pakete sa ciljem da zadrže korisnike. Postoji i značajno uvećanje zahteva za prenosom brojeva među zemljama članicama.

Smanjenje tržišnog udela dominantnih operatora se nastavlja među svim segmentima fiksnih poziva. Ipak, u nekim zemljama, udeo lokalnih poziva ostaje i dalje visok. Postoji takođe i izražena korelacija između vremena liberalizacije tržišta i tržišnog udela dominantnog operatora. Ovo je posebno evidentno za nove zemlje članice, gde je udeo dominantnih operatora, za lokalne pozive u nekim zemljama preko 90%. 31% korisnika sada koriste alternativne operatore za međugradske ili međunarodne pozive. Za lokalne pozive vrednost je skoro 20%. Glavnina ovog pristupa se obezbeđuje indirektno, koristeći, na primer, selekciju ili preselekciju operatora. Samo 6.47% koriste direktan pristup ka drugom operatoru.

Uvećanje prihoda mobilnih i smanjenje prihoda fiksnih operatora, događa se i zbog fiksno – mobilne supstitucije. Za mnogo novih zemalja članica, gde je penetracija fiksne infrastrukture relativno niska, novi pretplatnici se opredeljuju za mobilne telefone. Međutim, postoje indikacije da inovacije, uključujući dolazak novih tehnologija kao što je glas preko Internet protokola i konvergencija fiksno-mobilnih proizvoda, može zaustaviti smanjenje prihoda fiksnih operatora tokom vremena.

Interkonekcija

Interkonekcija je jedan od bazičnih blokova za konkurentsko tržište. U fiksnom sektoru, silazni trend u tarifama interkonekcije se nastavlja, mada usporeno. U mobilnom sektoru, sa druge strane, u mnogo slučajeva cene mobilne terminacije nisu na troškovnom principu. Ali kao odgovor na regulatorске intervencije postoji trend smanjivanja i u ovim cenama. Prosečna fiksno-mobilna terminacija za SMP operatore u EU 15 pala je za 14% između jula 2003. i 2004. godine

Korisnici

Obrazac uvećanja korisnosti za potrošače, u smislu smanjenja cena, većeg izbora i inovativnijih servisa, evidentan je od trenutka početka liberalizacije tržišta elektronskih komunikacija, i nastavlja se kao rezultat konkurentnijeg okruženja i fleksibilnosti obezbedene novim regulatornim okvirom. Inovativna konvergentna ponuda može se pronaći u fiksnom i mobilnom sektoru, 3G postaje realnost, kao i napredni servisi podataka sa dodatom vrednošću. Sve ovo je potpomognuto sa uvećanim infrastrukturnim investiranjem i rasprostranošću alternativnih mreža. Međutim, mnogi izazovi ostaju. Konkurencija u lokalnoj petlji i u širokopojasnom sektoru u određenim zemljama je još uvek relativno slaba, a opšta konkurentna situacija među zemljama EU raznolika. Budući progres zavisiće od obima koliko je novi regulatorni okvir uspešno implementiran i primenjen u svim zemljama članicama, isto kao i efektivna primena pravila konkurencije.

3. Implementacija novog regulatornog okvira u EU 25

Zemlje članice trebale su da završe transpoziciju EU regulatornog okvira do 24 jula 2003. (za EU 15) što se tiče ključnih direktiva 14 i do 30 oktobra 2003 što se tiče ePrivacy direktive; za nove zemlje članice rok je bio 1. maj 2004. Brza i korektna transpozicija je od vitalne važnosti za sektor elektronskih komunikacija. Kašnjenje će usporiti proces.

Zabrinjavajući su negativni signali kašnjenja koji se šalju korisnicima i investitorima na tržištu. U prethodnih 5 godina, ne dominantni operatori investirali su 70 milijardi evra samo u zemlje EU 15. Dominantni i nedominantni operatori planiraju da naprave suštinski napredak u investiranju u sledećim godinama. Pogrešan legalni okvir može ugroziti ovaj cilj.

Dvadeset zemalja članica je kompletiralo adaptaciju primarne legislativne. Ovo je glavni uspeh koji je u svim slučajevima uključio ili kompletnu preradu postojećih zakona ili uveo uglavnom novu legislativu. Međutim, pet zemalja članica, iako je napravilo značajne korake u procesu uvođenja nove legislativne, još uvek moraju da usvoje primarnu legislativu radi transpoziciji okvira. To su Belgija, Češka, Estonija, Grčka i Luksemburg. Komisija je započela prekršajne procedure zbog ne-notifikacije protiv Belgije, Grčke i Luksemburga.

Sekondarna legislativa (suštinska u nekim slučajevima) još uvek trebala je da se usvoji u osam zemalja radi punog efekta primarne legislativne. To su bile Španija, Francuska, Kipar, Latvija, Litvanija, Poljska, Slovenija i Slovačka.

Nacionalna regulatorna tela

Sposobnosti nacionalnih tržišta da dobro funkcionišu direktno su proporcionalna kvalitetu legalnih okvira koje su uspostavila nacionalna regulatorna tela – agencije (NRA). NRA moraju biti nezavisna od svih komercijalnih ili drugih stečenih interesa. Mora postojati poverenje u njih i moraju biti sposobne da primenjuju pravila bez spoljnih uticaja. Međutim, Komisija je suštinski zabrinuta zbog toga što principi nezavisnosti i nepristrasnosti nisu u potpunosti primenjeni u EU 25. Neke od njih su nastale zbog toga što nije izvršeno odvajanje na svim nivoima državnih deoničara u donošenju regulatorskih odluka.

Takođe postoji zabrinutost da u pojedinim zemljama NRA mogu biti ometane u procesu popravki odgovarajuće regulative u svetlu njihovih tržišnih analiza. Ovo može proisteći, na primer, tamo gde ministarstva, koja nisu zadužena za tržišne analize, intervenišu dajući instrukcije ili direktive koje utiču NRA regulatorске odluke. U određenim slučajevima, to je nacionalna legislativa koja ograničava slobodu odlučivanja regulatora da reguliše tržište. Postoje i slučajevi, da i kada i nacionalni zakoni daju punu snagu NRA, efektivna konkurencija je isključena zbog nedostatka primene NRA odluka. Dalja pitanja se tiču dužine procedure za žalbe protiv odluka NRA. U nekim slučajevima to je i pogoršano sistematskom suspenzijom odluka činom neresavanja žalbi.

Naplata koja se odnosi na upravljanje autorizacijom sistema i dobijanjem prava korišćenja treba da bude transparentna, proporcionalna i objektivno opravdana i da pokriva samo aktualno napravljene administrativne troškove. Ostale naplate ne smeju biti nametnute.

Od novih zemalja članice traži se da obezbede regulatorne obaveze vezane za operatore sa značajnom tržišnom snagom od data prijema. Neki od postojećih problema u novim članicama ponovljeni su zbog starog regulatornog okvira EU 15, kao što su obračun troškova i transparentnost tarifa. Postojanje odgovorajućih preporuka oko ponude interkonekcije takođe su pod znakom pitanja u nekim novim državama članicama. Naredne slabosti su odsutnost pune implementacije izbora nosioca, pre-selekcije nosioca i portabilnosti brojeva.

4. Tržišni razvoj telekomunikacija u Srbiji

Razvoj tržišta elektronskih komunikacija u Srbiji nije moguće analizirati na pojednako kvalitetan i istovetan način kao u Evropskoj Uniji. Ne postoji zvanična statistika o ključnim indikatorima kao što su vrednosti tržišta, trendovi rasta, penetracija osnovnih usluga i drugo. Međutim i delimični podaci pokazuju da je vrednost tržišta samo sektora fiksne i mobilne telefonije u 2004. godini (podaci jednog fiksnog i dva mobilna operatora) dostigla 5 % ukupnog društvenog proizvoda (BDP) Srbije koji je iznosio 1130 milijardi dinara (18 milijardi evra). Upravo je sektor mobilne telefonije bio jedan od onih koji su najviše uticali na rekordni rast BDP od 9,3% u 2004. u odnosu na 2003. godinu, tako da je sa sigurnošću rast u sektoru elektronskih komunikacija dvocifreni. Za razliku od evropskih zemalja, tradicionalna fiksna telefonija 2004. je imala neznatno veću vrednost (29,3 milijardi dinara) od mobilnih komunikacija (26,4 milijardi dinara). Međutim, ako se uzme u obzir rast broja pretplatnika i dodatne usluge mobilne telefonije, ove pozicije biće zamenjene u 2005. godini.

S obzirom na kašnjenje u razvoju u odnosu na zemlje u okruženju, *mobilna telefonija* je nastavila sa dinamičnim rastom i u poslednje dve godine: 32 % procenata u 2004. i oko 20% u 2005. godini. Iako je penetracija u 2005. godini dostigla oko 64 % ukupnog broja stanovništva to je ispod proseka EU 25 od 83% iz 2004. i znatno manje od proseka u Crnoj Gori koji iznosi 98%. I dok je opšti trend u Evropi uvećavanje konkurencije u mobilnom sektoru, u Srbiji od 1998. godine tržište dele dva operatora (2,7 miliona *MTS 064* i oko 2,1 miliona *Mobtel 063*). Sa stanovništva vlasništva situacija je još kritičnija jer postojanje monopola države u mobilnoj telefoniji preko većinskog vlasništva u oba mobilna operatora (80% u 064 mreži i zvanično 49 %, a najverovatnije nakon sudske arbitraže, više od 51% u 063 mreži) je jedinstveno u Evropi. Iako još uvek u senci sudskih sporova oko vlasništva nad Mobtelom, isplate dividendi i naknada za

interkonekciju, polako se nameću i pitanje koja dominiraju u Evropskoj uniji: portabilnosti brojeva, cene mobilne terminacije, rominga i drugog. Iako se radi o duopolu dva mobilna operatora, u praksi se često nailazi na njihovo monopolno ponašanje, a površni podaci ukazuju na postojanje i ekstra profita. Na primer, kompanija Mobtel imala je 2004. troškove rominga u vrednosti od 50% ostvarenih prihoda (786,3 miliona i 1589,5 miliona dinara respektivno) [3]. Prihodi od interkonekcije su još drastičniji primer. Mobtelov prihod od interkonekcije 2004. je bio 20% ukupnog prihoda (2,7 milijarde i 13,7 milijardi dinara respektivno). Servisi treće generacije mobilne telefonije promovisani su decembra 2004. godine kod oba operatora i eksperimentalni rad je započeo u najvećim gradovima. Komercijalna faza 3G moraće da sačeka definisanje vlasništva jednog, privatizaciju drugog operatora i raspisivanje tendera za možda trećeg operatora. Do tada će verovatno biti i rešen problem frekvencija koje sada pripadaju jednom namenskom korisniku.

Sektor širokopoljnih komunikacija, uvođenjem ADSL servisa u 2005. godini, tek je započeo borbu za naklonost korisnika. U najvećim gradovima postoji ponuda i kablovskih modema, ali se procenjuje da ukupan broj korisnika ne prelazi 10.000, što je tek nešto iznad 0,1% stanovništva. Kod ADSL-a (koji je u Evropi 78% ukupnog sektora) konkurencija postoji samo u maloprodaji dok je u veleprodaji jedini ponuđač Telekom Srbije a.d. Bez uvođenja konkurencije, i zakonskog uređenja tržišta kablovskih distribucionih sistema, Srbija će jako teško i sporo doći do, na primer, 1% penetracije (da podsetimo u EU 25 već 6,5% stanovništva ima širokopoljni pristup).

Odvezivanje lokalne petlje nije potpuno regulisano zakonom o telekomunikacijama, što predstavlja jasno kršenje pravila u odnosu na EU zakonsku regulativu. Kako je svrha odvezivanja da se smanje ekonomske i tehničke barijere za ulazak konkurencije na tržište jasno je da u Srbiji nema uslova za liberalizaciju infrastrukture i usluga u fiksnoj mreži već ona zavisi od "dobre volje" Telekoma Srbije (na primer, za ADSL kroz veleprodajne ugovore sa Internet servis provajderima).

U oblasti **fiksne komunikacije**, dok se u Evropi govori o uvećanom broju tržišnih učesnika, smanjenju udela dominantnih operatora u međunarodnim, međugradskim i lokalnim pozivima, u Srbiji i dalje postoji jedan operator koji je do juna 2005. godine imao i zakonski monopol na usluge fiksne telefonije i još uvek 100 % udeo u svim pozivima. Penetracija od 35% uključenih korisnika i 45% instaliranih priključaka u 2005. godini jasno ukazuje na problem neizgrađene mreže za pristup, a petogodišnji proseki od 90.000 novih korisnika godišnje (2.173.907 pretplatnika 2000. i 2.626.916 avgusta 2005. godine) na ubranu supstituciju analognih priključaka digitalnim i relativnu sporost u rešavanju novih zahteva. Fiksno mobilna supstitucija još uvek nije izražena, sem u ruralnim sredinama. Prihod Telekoma Srbije u fiksnoj telefoniji u 2004. godini iznosio je 29,3 milijarde dinara. Treba naglasiti da je po ukupnom prihodu od 44 milijarde ova kompanija treća po veličini u Srbiji, a po bruto dobiti od 8,36 milijardi dinara prva. Srazmerno njenoj ekonomskoj vrednosti je i njen politički uticaj na liberalizaciju telekomunikacija u Srbiji.

U delu o evropskim elektronskim komunikacijama, rečeno je da je **interkonekcija** jedan od bazičnih blokova za konkurentno tržište. Zakon o

telekomunikacijama Republike Srbije predvideo je EX-POST metodu: javni telekomunikacioni operatori uslove međusobnog povezivanja uređuju ugovorom o interkonekciji, a na osnovu opštih uslova koje utvrđuje Agencija za telekomunikacije. Aktuelni primer da mobilni operator *Mobtel 063* sudski potražuje od *Telekoma Srbije a.d.* za interkonekciju oko 4 milijarde dinara i pripadajuće kamate (privatni vlasnici procenjuju dug na 100 miliona evra), u periodu od aprila 2001. do juna 2003. godine jasno ukazuje da bi trebalo primeniti interkonekcije tipa EX-ANTE (kreiranje pravila unapred).

Korisnici u Srbiji imaju relativno malu mogućnost izbora, mali broj ponuđenih servisa i prilično ujednačene tarifne pakete. U fiksnoj telefoniji jedan operator u ponudi ima standardne telefonske priključke, ISDN PRI (za biznis korisnike) i ISDN BRI (biznik i rezidencijalne korisnike) i ADSL servis u veleprodaji. U mobilnoj telefoniji postoje dve mobilne mreže sa većim brojem servisa od kojih su daleko najzastupljeniji telefonija GSM i GPRS tehnologija i SMS. Bolja pozicija u smislu smanjenja cena i većeg izbora, treće generacije mobilne telefonije, i servisa sa dodatnom vrednošću teško će biti moguća pre liberalizacije tržišta elektronskih komunikacija, investiranjem u infrastrukturu alternativnih operatera i odvezivanja lokalne petlje.

5. Implementacija regulative u Srbiji

U državnoj zajednici Srbija i Crna Gora, regulatorni ambijent, kao deo celokupnog političkog i ekonomskog okvira, je u fazi tranzicije ka evropskom društvu i evropskoj legislativi. Nova zakonska regulativa u oblasti elektronskih komunikacija implementirana je odvojeno na republičkim nivoima. Tako je u Republici Crnoj Gori, Zakon o telekomunikacijama usvojen je 2000. a Agencija za telekomunikacije uspostavljena marta 2001. godine.

u Srbiji, na žalost, još uvek ne možemo govoriti o transpoziciji novog EU regulatornog okvira već o započinjanju implementacije prethodnog. Nakon dve godine debata, Zakon o telekomunikacijama Republike Srbije usvojen je aprila 2003. godine, nakon dve godine u maju 2005. godine izabrani su članovi Upravnog odbora Republičke agencije za telekomunikacije i zakon je stupio na snagu 28. avgusta 2005. Novi zakon je saglasan sa glavnim EU zahtevima u pogledu operativne aktivnosti Agencije. Agencija je nezavisno regulatorno telo sa širokim spektrom odgovornosti kao što su regulativa, koordinacija, razvoj, tarifni režim, izdavanje dozvola za javne telekomunikacione mreže i servise, upravljanje frekvencijskim spektrom i tehničkim verifikacijama.

Republička agencija za telekomunikacije, u skladu sa zakonom, počela je sa operativnim radom septembra/oktobra 2005. godine. Na osnovu akcionog plana [6], u prvih šest meseci biće usvojena sva podzakonska akta, uredbe i odluke kojima se reguliše rad agencije. Započeo je i prijem zaposlenih i napravljen pregled opštih akata koje treba da donese Upravni Odbor. Iskustvo u osnivanju drugih Agencija, govori da se tek po isteku od najmanje šest meseci može očekivati spremnost Agencije da u potpunosti preuzme svoju funkciju.

S obzirom da mogu biti od velike praktične koristi, ponovićemo neke od ključnih oblasti koje je Evropska komisija identifikovala kao one koje treba poboljšati kod nacionalnih regulatora. Agencije moraju biti nezavisne od svih komercijalnih i stečenih interesa, mora postojati poverenje u njihov rad, njihove odluke moraju biti

primenjivane, a u slučaju žalbi vremensko trajanje procedure za žalbe ograničena kako neresavanje žalbi ne bi dovelo do praktične suspenzije odluka. Komisija je konstatovala da čak i u nekim zemljama EU 25 principi nezavisnosti i nepristrasnosti nisu u potpunosti primenjeni zbog toga što nije izvršeno odvajanje interesa državnih deoničara od donošenja regulatorskih odluka. Ovo je posebno važno u Srbiji jer je Vlada Srbije sredinom 2005. godine raspisala tender za izbor privatizacionog savetnika za sektor telekomunikacija (okvirna vrednost usluge je 150 miliona dinara) sa ozbiljnim namerama da u 2006. godini napuni budžet sa što više novca od privatizacije. A prve dve firme sa najvećom bruto dobiti u 2004. godini bile su upravo Telekom Srbija a.d. i JP PTT Srbija.

6. Zaključak

Evropa je u kritičnoj etapi razvoja nove i dinamičnije ekonomije pokretane tehnološkom konvergencijom i inovacijom servisa. Dok tržište elektronskih komunikaciona pokazuju znake oživljavanja, potrebno je naći načina da se iskoriste prednosti proširene evropske ekonomije od 25 zemalja i njene transformacije u najkonkurentniju i najdinamičniju ekonomiju na svetu do 2010 godine.

Puna i korektna implementacija e-komunikacionog regulatornog okvira i efektivna primena EC pravila konkurentnosti su bitni preduslovi. Puni potencijal za konkurenciju, inovacije i privatne investicije biće u potpunosti oslobođen samo ako zemlje članice daju visok prioritet transpoziciji. Deseti finalni izveštaj pokazuje da to one u najvećem broju i čine.

Srbija, u odnosu na zemlje Evropske Unije, u razvoju i implementaciji telekomunikacione regulative kasni oko 7 godina, i nalazi se na njihovom nivou iz januara 1998. godine. Postoji Zakon, nezavisni regulator, monopolizovano tržište i jak uticaj države. Država je prethodnih godina povećala udeo u vlasništvu nad javnim fiksnim i mobilnim operatorima, a u narednoj 2006. planira njihovu privatizaciju. Monopolski operatori teže da zadrže postojeće privilegije i specijalne odnose sa državom. Ostali učesnici i korisnici čekaju na liberalizaciju kroz rad nezavisnog regulatornog tela.

Literatura

- [1] http://europa.eu.int/information_society/topics/telecoms/regulatory/new_rfn/index
- [2] Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Electronic Communications Regulation and Markets 2004, Brussels, 2.12.2004, COM(2004) 759 Final
- [3] Finansijski izveštaj za 2004. godinu i Izveštaj nezavisnog revizora, Mobtel «Srbija» BK-PTT, Beograd, 2005.
- [4] Finansijski izveštaj za 2004. godinu i Izveštaj nezavisnog revizora, Preduzeće za telekomunikacije «Telekom Srbija» a.d., Beograd, 2005.
- [5] Zakon o telekomunikacijama, Sl. Glasnik RS, broj 44, Beograd, 24.04.2003.
- [6] www.ratel.org.yu
- [7] Dragan C. Bogojevic, Natasa Gospic and Slobodan Lazovic: "New Telecommunications Services and Regulation: Case Serbia", Proceedings of TELSIKS Conference, Nis, September 2005.

- [8] Dragan Bogojević, Slobodan Lazović: "Državni model razvoja telekomunikacija u Srbiji", TELEFOR 2004.
- [9] Dragan Bogojević, Slobodan Lazović: "Jedno viđenje stanja i perspektiva razvoja telekomunikacija u Srbiji", TELEFOR 2003.

Abstract: *Tenth final report deals with implementation of new EU regulation framework for electronic communications (earlier telecommunications). Report is focused on market development and first time covered 25 countries of European Union. Market development of mobile services, broadband Internet services, fixed telephony and interconnections are analyzed. Survey of new regulation framework is given. Using this report as model, in this paper Serbian market development and regulation framework is analyzed.*

Keywords: *telecommunications, regulation, market, European Union, Serbia*

10TH FINAL REPORT AND POSITION OF SERBIA

Bogojevic Dragan, Slobodan Lazovic